

تئاتر دینی و ارزش‌ها

گفت‌وگو با سید جواد هاشمی، بازیگر و کارگردان

پریسا محمدی

به تاریخ اسلام است و می‌شود این نام را از آن برداشت و نام تئاتر تاریخی یا تاریخ مذهبی را روی آن گذاشت به هر حال من نظرم این است. در مورد سابقه تئاتر دینی در ایران و استقبال مخاطبان از این نوع آثار، کمی صحبت بفرمایید. از دیرباز مهم‌ترین نمایش‌های مذهبی ما تعزیه بوده است و تعزیه نمایشی جاافتاده و نمادین است و در واقع معرف نمایش ایرانی در دنیاست منتهی با توجه به اینکه تعزیه ارتباط چندانی با همه قشرهای جامعه برقرار نمی‌کند و عموماً قشرهای خاصی در کوچه و بازار تعزیه را دوست دارند و افرادی که احتمالاً می‌خواهند با کشمکش‌ها، درگیری‌ها، قصه‌های لونی‌رفته نو و تازه رو در رو باشند، در واقع برای تماشای آن‌ها بیایند مسلماً تعزیه را برای دیدن انتخاب نمی‌کنند زیرا تعزیه، قصه‌های لونی‌رفته تاریخی است که در هر صورت مردم ما همه این قصه‌ها را می‌دانند و نیازی به هم‌ذات‌پنداری، ایجاد کشش دراماتیک و تعلیق ندارد. آنچه اتفاق می‌افتد آن چیزی است که اتفاق افتاده و همه می‌دانند. با توجه به این شرایط مسلماً اگر بخواهیم بگوییم که از چه زمانی شروع شده است واقعیت این است که باید تاریخ را ورق زد. من خودم یادم است که وقتی دوازده ساله بودم در سالن برج آزادی، نمایش حج ابراهیم حج عاشورا را که کاری مذهبی بود اجرا کردیم و من به عنوان بازیگر نوجوان در این نمایش بازی کردم. نمایش‌های مذهبی از دیرباز حتی قبل از انقلاب وجود داشته است ولی حالا بیشتر به آن توجه می‌شود.

وضعیت تئاتر دینی را از سال ۱۳۵۷ تا کنون، چطور ارزیابی می‌کنید؟

مسلماً انقلاب باعث شده که توجه خاصی به نمایش‌های مذهبی شود. من نوعاً نمایش‌های مذهبی کار می‌کنم که متأسفانه خیلی هم به آن توجه نمی‌شود. مثلاً من امروز در روزنامه‌ای خواندم که نوشته بود جای نمایش‌های مذهبی در تالارهای کشور خالی است. خیلی متأسفم در حالی که خود من آمادگی و ظرفیت اجرای دو نمایش در سالن‌های مختلف تهران را دارم که یکی از آن‌ها را در حال حاضر در برج آزادی اجرا می‌کنم. متأسفانه امکاناتی را که بتوانم آن را در تئاتر شهر اجرا کنم برابرم فراهم نکردند.

به نظر شما سرم‌انایی و راز زیبایی این گونه آثار چیست؟

به نظر من دلیلش پرداختن به شخصیت‌هایی

تعریف شما از تئاتر دینی چیست؟ البته این باب شده است که می‌گویند تئاتر دینی یا سینمای دینی. من از یک منظر این دسته‌بندی‌ها را قبول ندارم زیرا اعتقاد من این است که در جمهوری اسلامی هر کاری اجرا شود لاجرم باید ظرفیت‌های اخلاقی و مذهبی در آن وجود داشته باشد. ما سینما و تئاترمان اصلاً سینما و تئاتر اخلاق‌گراست و هر چیزی هم مرتبط با اخلاق باشد مسلماً در جرگه هنر دینی قرار می‌گیرد. تئاتر یا سینما فرقی نمی‌کند. تئاتر دینی، به طور اخص تئاترهای تاریخی و پرداختن

است که مردم آن‌ها را دوست دارند. شخصیت‌های بی‌نظیر تاریخ اسلام مورد وثوق مردماند و مردم با این شخصیت‌ها خو گرفته‌اند، زندگی کرده‌اند و آن‌ها جزء اعتقادات و باورهای مردم شده‌اند به این دلیل مانایی و پویایی و در واقع خاستگاه مردم ما هستند و مردم آن‌ها را دوست دارند.

گذشت زمان چه تأثیری در کلیت تئاتر دینی داشته است؟

به هر حال تئاتر ایران دچار پستی و بلندی و اوج و فرود است و دچار نوسان و کاستی و گرته این ربطی به تئاتر مذهبی ندارد و تئاتر مذهبی همواره بوده و من آرزو می‌کنم روزی برسد که سالنی مختص نمایش‌های مذهبی باشد. به طوری که همه مردم در همه زمان‌ها و در همه روزهای سال بدانند یک تئاتر مذهبی در حال حاضر روی صحنه است و خوب است که بروند و آن را ببینند و من فکر می‌کنم جای چنین سالنی در کشور ما خالی است و این نوسان همیشه در تئاتر کشور بوده و تئاتر دینی و مذهبی هم مستثنی از کلیت تئاتر کشور نیست.

شخصیت‌پردازی در تئاتر دینی چگونه است؟

عده‌ای از شخصیت‌ها، زندگی تاریخی دارند یعنی مستندات تاریخی و همان شخصیت‌ها را روی صحنه می‌بینیم که خیلی از آن‌ها نیازی به شخصیت‌پردازی ندارند بعضی از شخصیت‌ها تاریخی‌اند و آن‌ها نیاز به پرداخت دارند و اتفاقاً باید دقیق و سنجیده و بی‌عیب و نقص شخصیت‌پردازی شوند زیرا اگر مشکلات تاریخی داشته باشند قاعدتاً تماشاگرانی هستند که اطلاعات تاریخی آن‌ها بالاست و ممکن است که نسبت به آن‌ها اعتراض کنند و عده‌ای از شخصیت‌های تخیلی هم وارد می‌شوند که مسلماً به آن‌ها هم براساس قانده کارهای دراماتیک نمایشی، باید پرداخته شوند.

در تئاتر دینی چقدر استفاده از تخیل جایز است؟

در تاریخ دینی کشور قصص مختلفی وجود دارد منتها همه این قصص جذابیت‌های دراماتیک ندارند و به هر حال نویسنده باید از ذهن تخیلی خود استفاده کند تا بتواند بار نمایشی اضافه کند به آن ماجراهای تاریخی و اگر این اتفاق نیفتد دیدن صحنه‌های تکراری برای دنبال کردن قصه نمایش، جذابیتی نخواهد داشت و مسلماً تماشاگر برای تماشای آن رغبتی از خود نشان نخواهد داد. به نظر شما اجرای تئاتر دینی زمان و مکان خاصی را می‌طلبد؟

همان طور که عرض کردم احتیاج به زمان خاصی ندارد و به نظر من به صورت روتین در طول سال باید شاهد اجرای این گونه آثار باشیم چون خیلی از مردم طرفدار این نوع آثار هستند. شما چه پیشنهادهایی برای تقویت فعالیت تئاتر دینی دارید؟

در حال حاضر می‌بینم که خیلی از جوان‌ها که وارد این عرصه می‌شوند این نوع کارها را دوست دارند.

با توجه به وضعیتی که برشمردید چه آینده‌ای را برای تئاتر دینی پیش‌بینی می‌کنید؟

آینده تئاتر دینی بستگی دارد به روند وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و متولیان این ماجرا. یعنی حوزه هنری، ارشاد و جاهایی که در حقیقت وظیفه آن‌ها اشاعه و نشر کارهای مذهبی است. ولی فکر می‌کنم که آینده بدی نداشته باشد به شرط اینکه متن‌های جدی و جدید وارد حوزه تئاتر دینی شود.

آثاری را که در حال حاضر با محوریت دینی اجرا می‌شود را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

متغیر است. بعضی‌ها خیلی خوب، و بعضی‌ها خیلی ضعیف، ولی خوشبختانه الان مثل گذشته نیست. ما قبلاً شاهد خیلی از کارهای مذهبی بودیم که ضعیف اجرا می‌شد ولی الان مدتی است که کسی جرئت نمی‌کند کار ضعیف ارائه دهد، زیرا راهی برای حصول به نتیجه و اجرا در تئاترهای خوب پیدا نمی‌کنند.

شما چقدر با این نظر موافقت می‌کنید که این روزها اغلب نمایش‌های دینی ما وجوه دراماتیک لازم را ندارند؟

من خودم همیشه در کارهایم به وجوه دراماتیک نمایش خیلی اهمیت می‌دهم یعنی باید تماشاگر از دید نمایش روی صحنه راضی بیرون برود ولی متأسفانه کارهایی اجرا می‌شود که آفتابه لگن آن‌ها هفت دست ولی شام و ناهارشان هیچ است. به نظر من شام و ناهار نمایش‌های دینی کشش‌ها، و ظرفیت‌های دراماتیک خوب است که در خیلی از کارهای مذهبی دیده نمی‌شود.

به نظر شما برگزاری جشنواره‌های دینی می‌تواند تأثیر مثبتی بر تئاتر کشور بگذارد؟

به اعتقاد من جشنواره‌ها همیشه می‌توانند انگیزه ایجاد کند. اگر نباشد انگیزه‌های رقابتی از بین می‌رود متأسفانه مدتی است که می‌بینیم که جشنواره‌ها رنگ و بوی تازه و نو شکل مناسبی ندارند. متأسفانه به آن‌ها اعتنایی نمی‌شود ولی در مجموع جشنواره‌ها همیشه خوب هستند.

چقدر با ادغام جشنواره‌های تئاتر دینی در قالب یک جشنواره، موافقت می‌کنید؟

به شدت موافقم، زیرا آن‌ها باید با هم رقابت کنند و وقتی آن‌ها را از هم جدا می‌کنیم همه متهم می‌کنند کارهای دینی را به ضعف. مثلاً چند روز پیش در یک کنفرانس خبری، خبرنگاری پرسید چرا کارهای مذهبی ما ضعیف است؟ از او پرسیدم: شما تا حالا یک کار از خود من دیده‌اید گفت: ندیدم ولی همه می‌دانیم که ضعیف است. من گفتم: «این چه قضاوتی است شما وقتی ندیدید حق ندارید که قضاوت کنید.»

پیشنهاد اصلی من این است که وزارت ارشاد که متولی این ماجراست باید نویسندگان زنده را جمع کند و به آن‌ها دلگرمی بدهد چه از جهت اقتصادی، چه به لحاظ تشویقی. به آن‌ها سفارش کار بدهد با موضوعات مختلف. و دست‌مزد آن‌ها را هم پرداخت کند تا آن‌ها بنویسند و این نوشته‌ها را در اختیار کارگردان‌های باتجربه در عرصه تئاتر مذهبی قرار دهند تا ایشان آن نمایش‌ها را به صحنه بیاورند. وقتی ما نوشته‌های درخور اجرا نداریم چگونه می‌توانیم انتظار داشته باشیم که کارهای خوب و فاخر در سالن‌های نمایش اجرا شود و من فکر می‌کنم یکی از کارهای مهم این باشد و دوم ارزش قائل بودن به نفس کار مذهبی، البته نه در حد شعار، بلکه واقعاً و عملاً. در این صورت است که کارگردان‌های زیادی وارد این عرصه خواهند شد.

وضعیت منابع در حوزه تئاتر دینی چگونه است؟ آیا دسترسی به آن‌ها آسان است؟

منابع هست ولی متأسفانه یا خوشبختانه، این منابع خیلی پراکنده است و متغیر یعنی روایات چندگانه است و حتی مثلاً در نمایش خود من اگر ملاحظه کنید در مورد مهریه حضرت زهراست که چند روایت وجود دارد و ما یکی از این روایت‌ها را که کمتر به آن توجه شده است به نمایش گذاشته‌ایم و وقتی مخاطب‌ها می‌بینند با این سؤال مواجه می‌شوند که مگر مهریه حضرت زهرا(س) آب نبوده در حالی که این روایت نشان می‌دهد که مهریه حضرت زهرا(س) چهارصد سکه بوده است و من فکر می‌کنم که منابع زیاد است ولی به هر حال استفاده از چه منبعی می‌تواند اثر گذارتر باشد و در عین حال کمتر دارای حاشیه باشد و این مهم است استفاده از این منابع.

حمایت مسئولان از تئاتر دینی چگونه است؟

بخشی در حد شعار، و بخشی در حد عمل، من خودم همیشه دوست دارم یک کار بزرگ و فاخر مذهبی انجام دهم. ولی متأسفانه تا کنون بودجه لازم در اختیارم قرار نگرفته است. من اصولاً در طول سال حداقل سه کار انجام می‌دهم و سه نمایش به روی صحنه می‌برم ولی با بودجه یک نمایش، که به نظرم می‌آید این، کمی بی‌انصافی است و وقتی دوستان از دور به مسئله نگاه می‌کنند فکر می‌کنند که چقدر بودجه و حمایت مالی و معنوی در اختیار دارم در صورتی که واقعاً این گونه نیست.

وضعیت ورود و استقبال نیروهای جوان به این عرصه چگونه است؟ آیا فقط برای ورود به عرصه‌های مختلف و شروع وارد این کار می‌شوند؟

خیلی وقت‌ها این طور است و این کارها پلی می‌شود برای حضور افراد جوان برای کسب تجربه، ولی خیلی وقت‌ها هم این گونه نیست و

البته من نمی‌خواهم بگویم که کارهای من خیلی خوب است. متأسفانه کارهای مذهبی دیده نمی‌شوند تا قضاوت درستی روی آن‌ها بشود. و این برای این است که جدا از هم هستند مثلاً ما همیشه در مناسبت‌های مذهبی کارهای مذهبی را در سالن‌های نمایش اجرا می‌کنیم و کسانی که دوست دارند می‌آیند و می‌بینند ولی اگر در کنار نمایش هملت، مثلاً در سالن چهار سو، یک کار مذهبی اجرا شود هر کسی می‌خواهد در هر زمانی می‌آید و آن را می‌بیند و می‌بیند که این طور که می‌گویند، نیست، آثار مذهبی فاخری هم در کشور اجرا می‌گردد ولی متأسفانه دیده نمی‌شود، جز زمان‌های خاص.

چقدر با استفاده از عناصر آیینی در تئاتر دینی موافقت می‌کنید؟

به هر حال آثار دینی از آثار آیینی و مشخصه‌ها و به هر مؤلفه‌های آیینی جدا نیست و خیلی خوب است که تلفیق این‌ها همواره دیده شود و از عناصر آیینی در آثار دینی استفاده شود.

سخن آخر
فکر می‌کنم چیزی نمانده برای گفتن و من همه حرف‌هایم را زده‌ام. متشکرم.